

בדין רבנן לא צריכי נטירותא

אליהו ש"ז רענן / מרכז הרב

לזכר אחי היקר אברהם יצחק ז"ל, אשר שמר את התורה ושמר את גופו ע"פ התורה, אני מקדיש, ממה שחנני השי"ת בעניני שמירה.

אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נטירותא, הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן וכו' (ב"ב ח' ע"א), ופרש"י שם, אגלי גפא להציב דלתות לשערי חומות העיר, ולכריא פתיא חפירת בור לשתות מים וכו', שהכל צריכים למים. התוס' שם בד"ה כריא פתיא, הביאו פרוש ר"ח שכריא פתיא הוא להסיר גבשושית מרחוב העיר, עכ"ל.

וצריך להבין לפרוש ר"ח מה ההבדל בין לאגלי גפא שרבנן פטורים, ובין לכריא פתיא, אעפ"י שאף הוא מעניני שמירת הגוף, בכל זאת חייבים. ולמה לא נאמר כאן רבנן לא צריכי נטירותא? בשלמא לפרש"י שהראשון הוא צורך שמירה, ורבנן לא צריכים שמירה, ואילו הדין השני הוא מצרכי החיים שהכל צריכים למים.

בב"ק בריש פרק המניח על המשנה, המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור, תמיהה הגמ', אמאי פטור, איבעי ליה לעיוני ומיזל, ומובא שם תרוץ, והכי הלכתא, אמרי במערבא משמיה דרב עולא, לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים. וכתב שם הגמוקי יוסף: משום דאדם בעל מחשבות הוא, ואגב טרדא דלבא לאו אורחיה לעיוני ומיזל. הרא"ש שם מביא טעם שונה, לפי שכשאדם מהלך עיניו למעלה ואינו מסתכל תמיד לפני רגליו. המאירי שם מפרש בהרחבה, שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים מרוב מחשבותיהם וטרדת עיניהם וכו', אבל אדם מרבה במחשבות מצד שכלו ואינו מתבונן בדרכים, כל אדם הוא בעל מחשבות, ואם מחשבות סתמיות תופסות את האדם ואינן מניחות לו להתבונן בדרכים, ק"ו רבנן שהוגים בדרכם בדברי תורה, כהסבר הרה"ג ר' אברהם, אחיו של הגר"א, בספרו מעלות התורה: לכך נאמר "והגית בו יומם ולילה",

והגית, לשון מחשבה, כמו שכתוב "והגיון לבי", שצריך שלא יסיר מחשבתו מהתורה, דלעיל כתיב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד" וכשאי אפשר לעסוק בתורה בדבור על זה נאמר על כל פנים "והגית וכו' רק חזק ואמץ". וכשארם בדרך חייב לעסוק בתורה, כמ"ש במשנה אבות פ"ג, הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה כו'. וכן המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו כו'. ואמרו בגמ': המהלך בדרך ואין עמו לוי' יעסוק בתורה, שנאמר "לוית חן הם לראשך". וכן אמרו, שנים שהולכים ואין ביניהם דברי תורה ראויין להשרף, שנאמר "ויהי הם הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וכו'". הנה בודאי שתלמידי חכמים טרודים בדרכם בדברי תורה, וכשמצויה גבשושית ברחוב, קביע הזיקא, ובקביע הזיקא המצוה לא שומרת, כעובדא דרבי יעקב (פ"ק דקדושין) שראה באחד, שאמר לו אביו, עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה, ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, ושם היה הסולם רעוע, וקביע הזיקא, והיכא שקביע הזיקא, אין סומכין על הנס, כראית הגמ' (פסחים ח' ע"ב) מדברי שמואל: "איך אלך ושמע שאול והרגני", שאע"פ ששלוחי מצוה אינן נווקין, היכא דשכיח הזיקא שאני, וא"כ ברחוב העיר, במקום שדרכם של כל בני העיר להלך, והוא רשותו של כל אחד ואחד, חייב כל אדם להשתתף בתקון הרחוב שלא יזוק, ולא יזוקו אחרים. ובזה יבואר לשיטת ר"ח, ההבדל בין הדינים, בדין הראשון מדובר בשמירה מפני דבר שאין בו ספק נפשות — כדברי תשובת הרדב"ז חלק ב' סימן תשנ"ב (הובא ב"מצוות-הארץ" למו"ר הרה"ג צבי יהודה הכהן קוק שליט"א), — וההיזק אינו שכיח, ובדין השני מדובר בדבר שההיזק שכיח, ואולי אף בספק נפשות.